

Yusuf Kılıçaslan

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye
PhD Student, İstanbul University, Faculty of Literature/Department of History, İstanbul/Türkiye

eposta: kilicaslan670@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9056-777X> - RorID: <https://ror.org/03a5qrr21>

Atıf/Citation: Kılıçaslan, Y. 2024. Sovyetler Birliğinin Saha-Yakutistan'da Kolektifleştirme Uygulamaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/38, 368-377.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1394307>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	22.11.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	10.01.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2024

SOVYETLER BİRLİĞİNİN SAHA-YAKUTİSTAN'DA KOLEKTİFLEŞTİRME UYGULAMALARI

Öz

Bu çalışmanın amacı ve konusu Saha-Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde kolektif çiftliklerin oluşumu ve işleyişini dönemin kaynakları esas alınarak ortaya koymaktır. Rus Çarlığı döneminde bölge bir tarım ülkesinden çok ticari anlamda önemli bir konumdadır. Değerli kürkler ve maden yatakları bakımından bölgenin zenginliği dikkate değerdir. Çarlığın halefi olan SSCB zamanında tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi için adımlar atılmaya başlanmış ve bölgede gerekli fizibilite çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Fizibilite raporlarına istinaden çiftlik bölgeleri tespit edilerek toprak reformu ile kamulaştırma başlatılmıştır. Toplulaştırma projesinin uygulamaya konulması Kolektif çiftliklerin oluşumu için ön şartı yerine getirmiştir. Ülkede 1935 yılına kadar bu çalışmalar devam etmiş ve kolektif çiftliklerin sayısı hızla artmıştır. Ancak kalifiye personel ve ekipman eksikliği bu çiftliklerden kâr elde etmeyi mümkün kılmadığı gibi Kolhozların ciddi boyutlarda zarar etmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası birlik genelinde iyi tarım uygulamalarını gerçekleştirebilmek için Sovyet idareciler tarafından kanunlar çıkartılmış, Yakut bölgesi de bu uygulamalardan etkilenmiştir. Öncelikle kolektif çiftliklerin yapısı ve idari işleyişi belirli tüzüklerle düzene sokulmak istenmiştir. Bölgenin merkezden uzaklığı Sovyet politikalarının işleyişini yavaşlatırken, yolsuzluklar baş göstermeye başlamıştır. 1945 yılından sonra Bolşevik parti üyeleri Kolektif çiftliklerin idari birimlerinde önemli görevlere getirilerek usulsüzlüklerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kolektif çiftliklerde çalışan çiftçilerin yıllık avans ücretleri ve toplamda elde edeceği gelir yeniden düzenlenmiş, bu dönemden sonra Sovhoz ve Kolhoz çiftlikleri hızla gelişim kaydetmiştir. Önemli maden bölgelerine yakın kolektif çiftliklerin bazıları devlet çiftliğine dönüştürülmüş, bir dönem kolektif çiftliklerin kapatılması gündeme gelmiştir.

COLLECTIVIZATION POLICIES OF THE SOVIET UNION IN SAHA-YAKUTIA

Abstract

The aim and subject of this study is to reveal the formation and functioning of collective farms in the Saha-Yakut Autonomous Soviet Socialist Republic on the basis of the sources of the period. During the Russian Tsarist period, the region was more important commercially than as an agricultural country. The richness of the region in terms of valuable furs and mineral deposits is remarkable. During the USSR, the successor of the tsarism, steps were taken to develop agriculture and animal husbandry and the necessary feasibility studies were emphasized in the region. Based on the feasibility reports, farm regions were identified and land reform and expropriation were initiated. The implementation of the consolidation project fulfilled the prerequisite for the formation of collective farms. These efforts continued until 1935 and the number of collective farms increased rapidly. However, the lack of qualified personnel and equipment not only made it impossible to make a profit from these farms, but also caused serious losses for the kolkhozes. After World War II, Soviet administrators enacted laws to implement good agricultural practices throughout the Union, and the Yakut region was also affected. First of all, the structure and administrative functioning of collective farms were tried to be regulated by certain regulations. While the remoteness of the region from the center slowed down the functioning of Soviet policies, corruption began to emerge. After 1945, Bolshevik party members were appointed to important positions in the administrative units of the collective farms to prevent irregularities. The annual advance wages and total income of farmers working in collective farms were reorganized, and Sovkhoz and Kolkhoz farms developed rapidly after this period. Some of the collective farms close to important mining regions were converted into state farms, and for a while the closure of collective farms was on the agenda

Keywords: Bolshevik, Saha-Yakut, Kolkhoz, Sovkhoz, Agriculture.

Giriş

Yakut Bölgesinde ilk Rus müstahkemi 1632 yılında P. Beketov tarafından inşa edilen Lena Kalesi'dir. Bu tarihten itibaren Ruslar kesin olarak Yakut topraklarına yerleşmişlerdir. Daha sonra XVIII. yüzyılın başlarına kadar Rus Çarlığı ekonomik olarak önemli bir bölge olan Uzak Doğu Sibirya'nın tamamına hâkim olmuştur (Yavlovskiy 2002: 14). Çarlığın, Yakut bölgesindeki ekonomik faaliyetleri kürk ticareti özelinde gelişme kaydetmiştir. Yine hayvancılık ve avcılık bölgede önemli ticari kolların başında gelmektedir. Halefi olan Sovyetler Birliği zamanında bu durum değişmeye başlamıştır. Kürk ticareti açısından bölgenin eskisi kadar zengin olmayışı ve değişen dünya düzeni ile enerjiye ve madene olan ihtiyacın artması, Bolşeviklerin dikkatini bu yöne çevirmesine neden olmuştur. Ancak Sovyetler Birliğine üye tüm cumhuriyetler içerisinde en geç kurulan özerk cumhuriyet Saha-Yakut ÖSSC'dir. Bunda Çarlık taraftarı misyoner papazların yapmış olduğu propagandalar

etkili olmuştur. Konumu gereği kapalı kültür dairesinde yaşayan yöre halkının Çarlık Rusya yıkılan kadar muhatap olduğu en donanımlı kişiler misyonerlerdir. Bahsi geçen nedenlerden dolayı ve olumsuz iklim koşullarından mütevellit Yakut topraklarında tarımın gelişimi de doğal olarak yavaş olmuştur. Yakut bölgesinde tarımın tarihi 1643 yılına kadar uzanmaktadır. Bu tarihten 1917'ye kadar tahıl, patates ve sebzecilik bölgede tarımın üç bileşenini oluşturmuştur (Başarın 1990: 288). Devrim öncesi 1913 yılında Yakut topraklarında bahsi geçen kategorilerde tarım yapılabilen toplam alan 15,8 bin hektardır (Yakutiya 1987: 32). Çarlık döneminde XIX. yüzyılın sonuna kadar tarım yöre halkının geçim kaynağı olarak bireysel yapılmıştır. 1900'lü yılların başından itibaren yukarıda bahsedilen büyük tarım alanları oluşturulmaya başlanmıştır. Sovyet iktidarıyla NEP'in (Novaya Ekonomiceskaya Politika)¹ uygulanmaya başlanması ekonomi ve tarımda önemli değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur (Ammasov 1926: 10).

Bolşevikler 30 Aralık 1926 XV. Komünist Parti Kongresi'nde Kolhoz ve Sovhoz çiftliklerinin inşası için izlenecek rotayı belirlemiştir. Buna göre Yakut bölgesinde 1927-30 yılları arasında istatistiksel ve ekonomik raporlar hazırlamak üzere SSCB Bilimler Akademisinden bir heyet M. K. Rastyetev başkanlığında bir keşif gezisi düzenlemiştir. Kolektif çiftliklerin kurulmasında en önemli süreç ise 1929'da gerçekleştirilen toprak reformu olmuştur (Vaprosii İstografii 1971: 75). Arazi çalışmasının ve toprak reformunun ardından bölgede kolektif çiftlikler kurulmaya başlanmıştır. Bir kooperatif teşkilatlanması olarak ortaya çıkan Kolhoz² çiftliklerinde çalışan Kolhozlara ürettikleri ürünün niteliğine ve mesleklerine göre ücret tahsis edilmiştir. Kolhoz çiftliklerinin mülkiyeti devlete aittir. Görev süresi bir yıl olmak şartıyla bir komisyon seçilmiş ve bu komisyon kendi içerisinde bir başkan seçmiştir. Birden çok köyün topraklarını kaplayan bu çiftliklerde kolhozların kendi ailesine yetecek kadar hayvanı ve küçük bahçesi olmuştur. Diğer hasat edilebilen araziler ise kooperatifin mülkiyetindedir. Kolhoz ve Kolhoznitsa³lar çalıştıkları gün başına aynı olarak emeklerinin

¹ 21 Mart 1921 tarihinde yürürlüğe giren ve 1929 yılına kadar sürdürülen NEP (Novaya Ekonomiceskaya Politika), Rus ekonomisini çöküşten kurtarmak ve köylülerin karşı çıkışlarını önlemek amacıyla Lenin tarafından ortaya konan ekonomi politikasıdır; Menaf Turan, "SSCB'de Toprak Mülkiyeti", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66/3, 2011, s. 313.

² Kolhoz çiftlikleri birbirine yakın işlenebilen tarım alanlarının büyük bir çiftliğe dönüştürülmesidir. "Kollektivnaya Hozyaistvo" teriminin kısa şekliyle kullanılmasıyla ortaya Kolhoz ifadesi çıkmıştır.

³ Erkek tarım işçisine Kolhoz, kadın işçilere ise Kolhoznitsa denmektedir. 1928 yılındaki tahıl krizinin ardından sayıları hızla artan kolhozların kurulmasındaki amaç, köy çiftliklerini bir araya getirerek krizden çıkmaktır. Zaten NEP döneminde özel mülkiyete sınırlı da olsa izin verilmesi kimi eleştirilere yol açmıştı. Stalin bu durumu da göz önünde bulundurarak kolektivizasyon politikasını başlatmış ve bunu devlet politikası haline getirmiştir. 15. Kongre'de alınan karar uyarınca da tüm bireysel çiftliklerin kolektifleştirilmesine başlanmıştır. Bu sistemde çalışanların hissedar olduğu kooperatifler bulunmaktadır ve bunların ücretleri devlet tarafından değil kolhoz bütçesinden ödenmektedir. Kolhozun bütçesi kolhoz tarafından belirlenmekte yine kolhoz başkanı ve yönetim kurulu üyeleri de kolhoz üyeleri tarafından seçilmekteydiler. Kolhozların gelirleri fiyatını devletin belirlediği ürünlerin satışından, giderleri ise makine traktör istasyonlarına ait teknolojinin kullanılması karşılığı olan ödemeler ile vergi ve kredi ödemeleridir; Menaf Turan, SSCB'de Toprak Mülkiyeti, s. 319.

Sovyetler Birliğinin Saha-Yakutistan'da Kolektifleştirme Uygulamaları

karşılıklarını almışlardır. Yakutistan'da XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sovhoz Çiftlikleri⁴ açılmaya başlanmıştır. Bu çiftlikler tamamen devlet tarafından idare edilirken herhangi bir tüzüğü yoktur. Devlet tarafından atanan bir yönetici aracılığı ile idare edilmiştir. Sovhozların yapısı Kolhozlardan farklı olduğu gibi uğraş alanları da farklıdır. Bu çiftlikler tarımsal üretim fabrikasıdır. Yani Kolhoz çiftlikleri ürünleri üretir, Sovhozlar ise bu ürünleri işleyerek kullanıma hazır hale getirirlerdi. Sovhoz çiftlikleri genellikle madenler ve şehre daha yakın bölgelerde kurulmuşlardır. Sovyetler Birliği genelinde başlayan baskı (Repressiya) politikaları Yakutistan'da sıkı şekilde uygulanmış, MTS⁵ çalışanlarına yönelik yapılan baskılar arazi ve hayvan sayısında düşüşe neden olmuştur. Yerel birimler ile parti örgütleri arasındaki ilişkiler karmaşık hale gelirken, Bolşevikler tarafından Kasım 1934'te MTS'nin siyasi birimleri tasfiye edilmiştir. Bolşeviklerin baskı politikası 1934 yılının sonlarından itibaren bireysel çiftçilerin kolektif tarıma geçişi üzerine çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu tarihte Yakut bölgesindeki çiftliklerin %40'ı kolektif çiftliklerden bağımsız olarak faaliyet içerisindedir ve bu durum 1935'in sonlarına kadar devam etmiştir (İynitskiy 200: 326-327). II. Dünya Savaşı arifesinde Yakutistan'da kolektif çiftliklerin oluşumu büyük oranda tamamlanmıştır. Ancak bu oluşumların tam olarak kâr amaçlı işletilmesi ve belirli bir tüzüğe sahip olması savaş sonrasında gerçekleştirilebilmiştir.

Kolektif Çiftliklerin Kuruluşu, İşleyişi ve Yapısı

Yakut bölgesinde tarımın kolektifleştirilmesi bir olaydan çok olgudur. Çünkü uygulamalarla birlikte kırsal nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel yaşam tarzlarının değiştiği bir dönemdir. Saha-Yakutistan'da 9 Ağustos 1928'de başlayan 1929'da toprak reformu neticesinde topraklar yeniden dağıtılarak büyük çiftlikler meydana getirilmiştir. Kulaklar⁶ ağır vergilere maruz bırakılmış ve eşitlik ilkesi olabildiğince korunmaya çalışılmıştır. Yakut bölgesinin orta kesiminde (Yukarı Vilyuy, Vilyuy, Batı Kangalas, Gorny, Yakutsk, Nurba, Nam, Üst-Aldan, Çurapçin, Tatta, Amga, Lena ve Olekminsk) kolektif çiftliklerin oluşturulması 1930'da başlatılmıştır. Saha-Yakutistan'da ekonomi politikası Bolşevikler tarafından anı kurtarmak için değil gelecekte düzgün işleyen bir mali durum ortaya çıkarmak üzere tasarlanmıştır. Kolektifleştirmeye birlikte bireysel çiftçilik yapan üreticilerden toplanan tarım vergisi toplama sorunu da aşılmıştır. Tatta bölgesinde 1931 yılında Bölge Kontrol

⁴ Bizzat devlet eliyle işletilen çiftliklerdir. "Sovetskoe Hozyaistvo" teriminin kısaltılmış hali yani Sovhoz olarak kullanılmaktadır. 0 SSCB'de devlet mülkiyeti denince akla sovhozlar gelmektedir. Devrimin hemen ertesinde kurulan sovhozlar aracılığıyla zengin toprak sahiplerinin ellerindeki topraklara el konmuştur. Yalnızca bir alanda uzmanlaşma ilkesi üzerine kurulan ve köy çiftliği niteliği taşıyan ilk sovhozlar Narkomzem adlı bir komitenin yönetiminde çalışmışlardır. Ancak komite tarafından 1926 yılında hazırlanan bir raporda, sovhozların yeterince verimli olmadığı ve zarar ettiği açıklanınca, zarar eden sovhozlar dağıtılarak, farklı alanlarda yeni sovhozların kurulması kararlaştırılmıştır. 1928 yılındaki tahıl krizinin ardından da büyük ölçekli tarım sovhozları kurulmuştur; Menaf Turan, *SSCB'de Toprak Mülkiyeti*, s. 317.

⁵ Makine Traktör İstasyonu

⁶ Kulak ifadesi Rusya'da zengin toprak sahibi kişileri ifade eder.

Komisyonu raporlarına göre nüfusun maddi durumu sığır sayısına göre belirlenmekteydi (İstoriya Yakutii 2021: 186). Aynı olarak vergi toplamanın çok mümkün olmadığı göz önünde bulundurulduğunda Sovyetler adına toplulaştırma bu sorunu zamanla ortadan kaldırmıştır. Bilindiği üzere Saha-Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin doğal ve ekonomik koşulları son derece benzersiz ve sert olup, bölgeler arası büyük farklılıklar göstermektedir. İklimsel zorluklara ek olarak, geçmişte üretim organizasyonunun gelişmemesi ve ilköllüğü, işgücü kıtlığı ve uygun iletişim araçlarının eksikliği ile ilgili zorluklar da vardır. Bu koşullar, çiftliklerin modernize edilmesi sırasında son derece dikkatli bir yaklaşımı ve aynı zamanda maksimum esnekliği gerektirmektedir (Sistema Vedeniye 1968: 94).

Kolektifleştirme nizami ve sistemli olarak Saha-Yakut ÖSSC'de 1946'dan itibaren işletilmeye başlanmıştır. Önceden beri var olan bu sistem Bolşevik idareciler tarafından suiistimal edilmiş, ihale yoluyla bu çiftliklerin arazisi birinci kişilere uygun fiyatlarla kiraya verilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın kazananlarından birisi olmasına rağmen savaş esnasında Sovyetler Birliği, aksayan organlarını tespit edebilme imkânı bulmuştur. Bu eksikliklerin giderilmesi için Tüm Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesi 19 Eylül 1946'da kolektif çiftliklerdeki tarım ihalelerini kaldırmaya yönelik kararlar almıştır (Reşeniye 1968: 336-341). Bu karar Komünist Partisi Bölge Bürosu ve Saha-Yakut ÖSSC Bakanlar Kurulu kararı ile 26 Eylül'de onaylanmıştır. Bu karar bölgedeki Sivil Toplum Kuruluşları, Komünist Parti organları ve Komsomol Örgütü toplantılarında tartışılmış, Ekim ayında "Tüzük İhlalini Ortadan Kaldıracak Önlemler Hakkında" bilgilendirme yapmak için seminerler düzenlenmiş, kolektif çiftlik başkanları, muhasebe ve denetim komisyonlarının personelleri toplantıya iştirak etmiştir. Ayrıca 27 Mayıs 1939 tarihli "Kolektif Çiftliklerde Tarım Arteli" ve "Kolektif Çiftlikleri Kamu Arazilerinin Hırsızlığa Karşı Korunması Hakkında Önlemler" Bolşevik Partisi kararlarına binaen 1946 yılının sonuna kadar Yakut ÖSSC'de bulunan 919 çiftlikten 847'sinde Sovyet Organları tarafından incelemeler ve çalışmalar gerçekleştirilmiştir (İpatyevič 1992: 24).

Yakut ÖSSR Parti Komitesi Bürosu 1946-47 yıllarında Amga, Verhoyansk, Nam, Ortakolım, Tokkin, Çurapçin ve Yakut bölge komitelerinden tarım ihalesi ihlal şartlarının önlenmesine yönelik neler yapıldığı hususunda gelen raporları incelemiştir. Bölgesel parti komitesi ve Tüm Birlik Komünist Parti müfettişleri yerel bazlı birtakım çalışmaların gerçekleştiğini tespit etmiştir. Önceden ihale ile devredilmiş veya diğer kurumlar tarafından el konulmuş araziler tespit edilerek kolektif çiftliklere devredilmiştir. Bu minval üzere denetimlerde el konulan 25.598 hektar çayırılık ve 911 hektar tarım arazisi eski statüsüne dönüştürülmüştür. Kolektif çiftlik sorumlularına istinaden yürütülen teftişler neticesinde çiftlikten çıkarılan 954 baş hayvan, 24.117 kg tahıl ve un, 14.756 kg et ve 11.330 ton saman tespit edilerek iade edilmiştir. Çiftlik yöneticileri tarafından suiistimal edilen bir diğer konu ise fazla mesai gösterilmesidir. Komisyon tarafından yapılan denetlemede fazla usulsüzlük yapıldığının tespiti üzerine cumhuriyet genelindeki çiftliklerde 687 kişi işten çıkarılmıştır.

Sovyetler Birliğinin Saha-Yakutistan'da Kolektifleştirme Uygulamaları

Yapılan uygulamalar ve teftişler sayesinde kolektif çiftlikler örgütsel ve ekonomik anlamda güçlenmiş, yolsuzluklar ve hırsızlıklar azalmıştır. Bu denetimler yapılmadan evvel Megin-Kangalas bölgesindeki 56 kolektif çiftlikte yapılması planlanan 430 genel toplantının çoğunluk sağlanamadığı için sadece 114'ü gerçekleştirilebilmiştir (İpatyeviç 1992: 25). Kolektif çiftliklerinde yapılan idari düzenlemeler merkezi bölgelerde yönetim kurulları toplantılarının gerçekleştirilmesini ve çiftlik işlerinin hızlanmasını sağlamıştır. Ancak bu düzenlemelerin her bölgede uygulandığını söylemek yerinde olamayacaktır.

Tarım yasası tüzüğünün ihlal edilmesi çiftliklerde bütçe açığını da beraberinde getirmiştir. Tatta bölgesindeki kolektif çiftliklerde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından 510 hektar, Nam bölgesinde 2.361 hektar çayırliğa el konulmuştur. Yine 1947'de Yakut, Nam, Amga, Tatta bölgelerinde çiftlik hizmet personelinin çalıştığı gün sayısı çok düşüktü. İdari personelin çalıştığı gün sayısı neredeyse çiftlik çiftçilerinin çalıştığı gün sayısının %20'sine tekabül etmekteydi. Tarım yasasının ihmali sonucu oluşan bu durum çiftliklerin işleyişini ve gelirini düşürmüştür. Kolektif çiftlikler, çiftçilere yapmış olduğu anlaşmalara binaen kendi hisselerine düşen yıllık payın yarısını ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Ancak neredeyse tüm çiftliklerin bütçeleri yolsuzluklar sonucunda ciddi açıklar vermiştir. Bu ücretlerin ödenmemesi çiftçilerin bireysel olarak hareket etmesine sebebiyet vermiştir (İpatyeviç 1992: 26).

1946 yılında Yakutistan'da yapılan incelemeler geri kalmışlığı gözler önüne sermiştir. Bu sorunların çözümü ve iyileştirilmiş tarım reformunu gerçekleştirmek adına TBKP Merkez Komitesi tarafından Şubat 1947'de ilk beş yıllık tarım kalkınma planı onaylanmıştır. Bu plan Yakut Bölge Komitesi tarafından Mart 1947'de onaylanmıştır; buna göre büyükbaş hayvan sayısı 361 bin, at 189 bin ve geyik sürülerinin 370 bine çıkarılması öngörülmüştür. Ayrıca hayvan sürüleri ıslah edilip, yemlenen inek başı aylık süt veriminin 800 kg ulaşması hedeflenmiştir. Plan tarım ekim alanında artış ve iyileştirmeleri de içermektedir (İstoriya Yakutskoy ASSR 1963: 265-266). Sovyetler Birliği genelinde II. Dünya Savaşı sonrası uygulanmaya konan 5'er yıllık tarım kalkınma planı doğrultusunda tarım sektörüne 248 bin traktör, 93 bin hasat makinası, 281 bin kamyon ve daha bir çok makine ve ekipman desteği sağlanmış bunların bir kısmı da Yakut bölgesine gönderilmiştir (İstoriya Kommünistiyçeskoy 1980: 179). Tarım için gerekli olan ekipmanın yanında birde yapay sulama ağının geliştirilmesi meselesi vardır ki Sovyet idareciler tarafından konu göz ardı edilmemiştir.

Megin-Kangalas⁷ bölgesinde yer alan Kızıl Traktör (Krasniy Traktör) iftliğinde sulama kanallarının oluşturulması ve kuraklıkla mücadele girişimi başlatılmıştır. Bu girişimler Olekminsk bölgesinde Teryut-Luç çiftlikleri ve Verhnevilyuy'da Kombayn-Çolpon

⁷ Meginler ve Kangalaslar Saha-Yakutların kadim boylarındandır. Sovyetler Birliği zamanında da yer adları boyun ismi ile anılmaya devam etmiştir. Bahsi geçen bölge Lena Irmağının orta akımlarının sağ ve sol kenarlarıdır. Rakımı düşük bu bölge tarım için elverişli alanlara sahiptir (Kılıçaslan 2024: 40-41).

çiftliklerinde de uygulanmış, kurak geçen yaz mevsimine rağmen ürün rekoltesi yükselmiştir (Sotsialist Yakutiya 1948) Tüm bu iyileştirme girişimleri hayvancılıkta da etkisini göstermiş 1947 yılının sonunda en başarılı 25 kişiye “Yakut ÖSSR Sosyalist Hayvancılık Ustası” unvanı verilmiştir. Bunlardan bazıları; Çoban N. N. Kovrov, ren geyiği çobanı K. K. Efremov, Yukarı Aldan bölgesinden İ. İ. Pukova ve Megin-Kangalas bölgesinden sığır çobanı P. F. Şestakov’dur. (Letopis 1972: 124). Komünist Parti idarecileri ve bölge komitesi kolektif çiftliklerde çalışan personelin seçilmesi ve yerleştirilmesi konusunda ortak hareket etmiştir. Bu atamalarla 52 çiftlik başkanından 38’ine komünist ideolojiye bağlı kişiler seçilirken yine 24 komünistte yönetici ve muhasebeci olarak seçilmişlerdir. 1949 yılında kolektif çiftliklerin ürünlerinde artış gözlenmiş, burada çalışan çiftçiler ise günlük 4 kg tahıl, 3,5 kg patates vb. ürünü kendilerine almışlardır (İpatyeviç 1992: 30).

Yakutistan Kolhoz çiftliklerinde II. Dünya Savaşı sonrası kalifiye eleman ve yeterli ekipman sıkıntısı yaşanmıştır. Bir traktörün işlediği toplam alan 1946-52 yılları arasında ortalama 193 hektar idi. Makine Traktör İstasyonu kuruluşunun 1953 yılında işlediği toplam alan; 3 hektara kadar büyüklüğe sahip 5.420 parsel, 4 ila 10 hektar arası 4.950 parsel ve 10 hektardan büyük 1.668 parsel olmak üzere 12.038 parseldir. Çiftliklerin kolektivizasyon işlemi 1955’te başlatılmış, ancak kalifiye işgücünün azlığı ve tarım makinelerinin düzensiz bakımı randıman alınamamasına neden olmuştur. Bu makineleri kullanan personelin sayısı tüm işçilerin içinde %30’u geçmezken, biçerdöverlerin ve traktörlerin her yıl üçte biri arıza nedeniyle çalışmamıştır (Yakutiya za 1967: 72). 1958-59 yıllarında MTS’lerin ekipman satın almak istemiş ancak kolektif çiftliklerin mali yapısı nedeniyle yeterli sayıda makine alamamıştır. Bu arada eski makineler son derece bakımsız ve çalışamaz haldedir. Bu durum tarıma yönelik malzeme ve teknik hizmetlerin iyileştirilmesini gündeme getirmiştir. Bölgede sürdürülebilir tarım için gerekli olan malzemelerinin tamir ve bakımını yapacak organizasyon ağı kurulması ihtiyacı çerçevesinde Tüm Birlik Komünist Partisi’nin 20 Şubat 1961 tarihli kararı ve bakanlar kurulunun onayı ile “Soyuzselkotehnika” derneği kurulmuştur. (Reşeniye 1968: 718-720). Ancak tüm birlik genelinde de faaliyet içerisinde olan bu derneğin Yakutistan’da başarılı olduğu söylenemez. Sovyetler, birliğin genelinde uyguladığı politikaların meyvesini en geç bu coğrafyada toplamışlardır. 1967-69 yıllarına gelindiğinde traktör filosunda 964, 503 kamyon, 126 biçerdöver ve daha birçok makine hurdaya çıkarılmıştır. Traktör kullanabilenlerin sayısı ise sadece 159 kişidir. Derneğin atölyeleri yılda 300’den fazla aracı tamir edememiştir (Yakutiya ASSR 1982: 95).

Bolşevikler Tüm Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin 21 Temmuz 1945 tarihli “Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin kuzey bölgelerinde ren geyiği yetiştiriciliği, kürk yetiştiriciliği ve balıkçılığın geliştirilmesinde yardımcı olmaya yönelik tedbirler” hakkında aldığı karar Yakutistan’ın kuzey kutbu kıyılarında ve güneydoğu dağ-tayga kısmında yirmi bölgede uygulanmaya başlanmıştır. Tüm Birlik Komünist Partisi Yakut Bölge Komitesine; Bulun, Aşağı Kolım (Nijnnykolım), Verhojansk, Anabar ve Oymyakon bölge

Sovyetler Birliğinin Saha-Yakutistan'da Kolektifleştirme Uygulamaları

komitelerinden gelen rapor doğrultusunda ren geyiği yetiştiren tüm çiftliklerde geyik sayısı yaklaşık %7 artış göstermiştir. Sovyet idaresi istediği hedeflere ulaşamamış, 1 Ocak 1951'de yaklaşık sığır sayısı 319 bin, at sayısı 163 bin ve geyik sayısı 312 binde kalmıştır (İpatyeviç 1992: 30). Yukarıda bahsi geçen uğraş alanları her ne kadar bir plan dahilinde yürütülmek istenmişse de zorlu coğrafi şartlar ve iklim değişikliklerinin yaşanması rekolte ve hayvan sayısının dalgalı seyretmesine sebebiyet vermiştir.

Kolektif çiftliklerin kurumsal yapısı zamanla daha işlevsel hale gelmiş, teknolojik ve bilimsel gelişmeler bu kuruluşlardan randımanlı verim almayı sağlamıştır. 1950'li yılların başında üretimde uzmanlaşma ve kolektif çiftliklerin birleşmesi gerçekleşmiştir. Bu yıllarda kolektif çiftlik sayısı 741'den 410'a düşmüştür. Ancak toplulaştırma girişimleri sayesinde çiftlik alanları genişlemiştir (İstoriya Yakutskoy ASSR 1963: 271-272). Teknolojik gelişmeler iş gücüne olan bağımlılığı azaltmış makineleşme sayesinde yüksek verim elde edilmiştir. Çiftliklerde önemli başarılar sağlayan idari personel Komünist Parti bünyesinde önemli görevlere getirilerek halka örnek kişiler olarak tanıtılmış bu sayede insanların üretime katılması sağlanmak istenmiştir. Ancak zamanla sistem yeniden bozulmaya başlamıştır. Toplulaştırma neticesinde bir çiftlik onlarca köyün topraklarını içine alacak şekilde büyümüştür. Bu kontrol edilmesi zor devasa alanlarda yolsuzluklar baş göstermiştir. Siyasi parti üyelerinin kolektif çiftliklerde önemli görevler üstlenmesi sonucu siyaseten bazı kişi ve kuruluşlara arazi tahsil edilmiş, cılız hayvanlar çiftliklerdeki diğer semiz hayvanlarla takas edilmiştir. Komünist Partinin 1956 tarihli 20. Kongresinin gündem maddelerinden birisi de Kolhoz çiftlikleri olmuş, daha fazla örgütsel ve ekonomik güçlenmenin önemli koşullarından birisinin bu çiftliklerdeki uygulamaların iyileştirilerek düzene sokulması gerekliliği doğmuştur (Reşeniye 1968: 288-290).

1 Ekim 1955'te Yakutistan'da 328 kolektif çiftlik, çiftliklerin içerisinde 40.243 hane, hanelerde yaşayan 145.625 nüfus ve toplamda işletilen 4.843 hektar tarım arazisi vardır (İpatyeviç 1992: 33-34). 1960'ların sonunda 150 çiftlik ortalama her bir çiftlikte 239 hane, 7.662 hektar arazi, 1.478 sığır ve 849 at varlığı mevcut idi. Ayrıca bu kolektif çiftliklerin satın aldığı ekipman gideri 70.5 milyon rubledir. 1959-60 yılında Yakutistan kolektif çiftliklerdeki tesisler 7.740 domuz ahır, 2.215 tahıl ambarı, 810 okul, 1.430 kreş, 54 hamam ve 4.000 konuttan ibarettir (Narodnoe 1964: 99). 1965-78 yıllarında yukarıda bahsi geçen girişimler kendini hissettirmiş ekilebilen arazi yaklaşık %50 artmıştır. Bölgede hasat edilen arazinin artışına binaen birim alandan elde edilen ürün miktarı artmıştır (Vasilevna 1981: 10).

Yakutistan'da 27 Kolhoz çiftliği ve üç MTS ekonomik zayıflıkları nedeniyle 4 Sovhoz çiftliğine (Amga, Nurbinsk, Elgyay ve Yakutsk) dönüştürülmüş daha sonra Lena çiftliği, Yakut Ekonomi Konseyine devredilerek Sovhoz çiftliğine dönüştürülmüştür. Bu uygulama devlete ait büyük çiftlikler ortaya çıkarmıştır. 1957-59 yılları için Sovhozların pazarlanabilir üretimi 4,9 kat, süt üretimi 1,8 kat et üretimi ise 1,9 kat artmıştır. Bu yıllarda Sovhoz

çiftliklerinin ortalama kar marjı %30 olmuş, tüm bu kalemlerden elde edilen miktar 13.595 rubledir. Çiftliklerin tesis ihtiyacını karşılamak üzere; devlet tarım işleri için 109 bina, 35 yataklı hastane, 12 hamam, 7 kültür merkezi, 7 okul vb. 530 aileye ise konut ihtiyacını karşılamaları için yardım ettiği miktar 4,5 milyon rubledir. Çiftlikte 50 yataklı bir dispanser de açılmıştır. 1960 yılında 3 devlet çiftliği (Nam, Oktem, Hatas) daha kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde SSCB Bakanlar Kurulu kararı ile 69 Kolhoz çiftliği Sovhoz çiftliğine dönüştürülmüştür. Yine Kasım 1960'da 21 yeni Sovhoz çiftliği ve alt birimi kurulmasına binaen Yakut Bölge Komitesi tarafından karar alınmıştır. Bu tarihe kadar ise Yakutistan'da toplam devlet çiftliklerinin sayısı 10 idi (İpatiyeviç 1992: 35). Bazı kaynaklara göre ise 1966'da bölgede 28 devlet çiftliği vardır (Sistema Vedeniye 1968: 70). Alınan kararlar doğrultusunda Devlet çiftliklerinin sayısı hızla artmıştır. Devlet çiftliklerinin yapısına bakıldığı zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kolektif çiftliklerin nüfusunu o bölgede yerleşik insanlar oluşturmaktadır. Ancak Sovhozlar direkt devlet kurumu oldukları için buralarda çalışacak insanların tüm sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak yapılar çiftliklerin içerisine bina edilmiştir.

Yakut bölgesinde devletleştirme sadece Kolhoz çiftlikleriyle sınırlı tutulmamış ren geyiği yetiştirilen çiftlikler de düzenlemeye tabi tutulmuştur. 1971 yılında Yakutistan'da 49 devlet çiftliği faaliyet içerisindedir. Yakutistan coğrafyası faaliyet alanlarına göre farklılık göstermektedir. Vilyuy bölgesi tarıma elverişli alanların başında gelmektedir. Bölgenin tarım misyonu ise madencilik geliştiği Megin-Kangalas, Nam, Gorny, Ust-Aldan ve Çurapçin gibi bölgelere tarım ürünü tedarik etmektir. Merkezileşme kolektif çiftliklerin tasfiyesini Bolşevik idarecilerin zihninde canlandırmıştır. Çünkü idareciler devlet çiftliklerinin sanayi merkezlerine ürün tedariki sağlayarak kırsal kesimin yaşam standartlarını yükseltecek sosyo-ekonomik bir yapı olduğuna inanmışlardır. Sovyet idarecilerin tasavvur ettiği şeydi; Sovhoz çiftlikleri halkın devlete bağlılığını artıracak ve komünist toplum inşasını hızlandıracaktır. Ancak bu düşünceler pratikte gerçekleşmeyip kolektif çiftlikler 1956 tarihli "Tarımsal Artel Şartı ve Kolhoz Üretimi ve Yönetimi" yasasına binaen varlığını sürdürmeye devam etmiştir (İpatiyeviç 1992: 37). Kendilerini yeniden revize etmeye çalışan Kolhoz çiftlikleri altıncı beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde bunu kısmen başarabilmişlerdir.

Değerlendirme ve Sonuç/Sonuç

Sovyetler Birliği genelinde uygulanan kolektifleştirme politikaları birliğin özerk cumhuriyeti olan Saha-Yakut bölgesinde de kendisini gecikmeli olarak da olsa derinden hissettirmiştir. 1926'lı yıllarda başlayan bu girişimler 1935 yılına geldiğinde belirli bir tabana oturtulmuş Saha Türkleri ve diğer yöre halkının malları kamulaştırılmıştır. Sovyet iktidarının ilk 25 yıllık döneminde Kolhoz çiftlikleri her bakımdan yetersiz bir oluşum olarak varlığını devam ettirmiştir. Yakut bölgesinin geniş ve farklı iklim karakterine sahip coğrafyasının kamulaştırılması ise bölgelerin özellikleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Kuzey bölge

Sovyetler Birliğinin Saha-Yakutistan'da Kolektifleştirme Uygulamaları

çiftlikleri avcılık, ren geyiği ve balıkçılık üzerine şekillenmiş, batı ve güney kesimlerde tarım ve hayvancılık ön plana çıkmıştır. Kolektif çiftlikler 1945 yılından itibaren yenilenme sürecine girmiştir. İlk düzenlemeler çiftliklerin idari yapısı ve personelleri üzerinde yapılmış, Komünist Parti üyelerinin çoğu Kolhoz ve Sovhoz çiftliklerinde idareci olarak yer almıştır. Bu bağlamda siyasi olarak da güçlenen çiftlikler belirli dönemlerde devlet çiftlikleri ile rekabete girmiştir. Belirli dönemlerde Kolhoz çiftliklerinin tasfiye edilerek Sovhoz çiftliklerine dönüştürülmesi Sovyet idareciler tarafından istense de Kolhoz başkanları tüzük gereği siyasi çıkarlarını korumuş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kaynakça

- Başarın, G. P. 1990. *İstoriya Zemledeliya v Yakutii (XVII v. 1917 g.)*. T. 2. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- İpateviç, K. S. 1992. *Selskoe Hozyaistvo v Yakutii*. Yakutsk: Yakutskiy Nauçniy Tsentr SO-RAN.
- İstoriya Kommünistiyçeskoj Parti Sovetskogo Suyuza (1945-1959 gg.)*. 1980. T. 4. Kniga 2. Moskova: Politizdat.
- İstoriya Yakutii*. 2021. T. 3. Novosibirsk: Nauka.
- İstoriya Yakutskoy ASSR*. 1963. Yakutsk: Akademi Nauk.
- İvnitskiy, N. A. 2000. *Represivnaya Politika Sovetskoy Vlasti v Drevne (1928-1933 gg.)*. Moskova: Ran. İnstitut Rossiskoy İstoriy.
- Kılıçaslan, Yusuf. 2024. *"Ruslar ve Saha Türkleri (1632-1917)"* İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Letopis Poluveka*. 1972. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- Naradnoe Hozyaistvo Yakutskoy ASSR*. 1964. T. 3. Yakutsk: Yak. Agenstvo Gos.
- Reşeniye Partii İ Pravitelstva Po Hozyaistvennim Vaprosam (1917-1967): Sbornik Dokumentov za 50 Let 1953-1961 Gadu*. 1968. T. 4, Moskova: Politizdat.
- Sistema Vedeniya Selskogo Hozyaistva v Yakutskoy ASSR*. 1968. Yakutsk: Yakutskknigoizdat.
- Sotsialist Yakutiya*. 1948. 1 Ocak, 10 Nisan.
- Turan, Menaf. 2011. *"SSCB'de Toprak Mülkiyeti"*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 66/3. s. 307-332.
- Vaprosi İstoriografii i İstoçnikovedeniye Yakutii*. 1971. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- Vasilevna, A. L., Alekseevna, A. K. 1981. *Sistema Vedeniye Selskogo Hozyaistva*. Yakutskoya ASSR: Yakutsk, Knijnoe İzdatesltvo,
- Yakutiya ASSR v Usloviyah Razvitogo Sotsializma (İstoriçeskiy Oçerk)*. 1982. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- Yakutiya Za 50 Let v Şifrah*. 1967. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- Yakutiya za 70 Let*. 1987. Yakutsk: Kniga İzd. Vo.
- Yavlovskiy, P. P. *Letopis Gorada Yakutsk " Ot Osnovaniya Yivo Do Nastayaşego Vremeni"*. 2002. Tom 1. Yakutsk: Yakutskiy Kray.

